

STOSUNEK PAŃSTW CENTRALNYCH I ENTENTY DO ODBUDOWY PAŃSTWOWOŚCI POLSKIEJ W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

1. Stosunek państw zaborczych do sprawy niepodległości Polski na początku wojny.

Z chwilą wybuchu wojny wiadomo było, że ziemie polskie staną się areną działań wojennych na wschodzie. Decydował o tym podział państw na bloki wojenne. Polscy zaborcy znaleźli się po przeciwnych stronach barykady: Rosja wchodziła w skład Ententy, Niemcy i Austro – Węgry stanowiły trzon państw centralnych. Każde z państw zaborczych zmobilizowało do swojej armii po kilkaset tysięcy żołnierzy polskiego pochodzenia. Stanowisko ludności polskiej miało duże znaczenie dla państw zaborczych tak ze względu na postawę żołnierzy Polaków, jak i ze względu na postawę polskiej ludności cywilnej na zapleczu walczących frontów. Rządy Rosji, Niemiec i Austro – Węgier zabiegały więc o pozyskanie przychylności ludności polskiej. Na początku wojny żadne z tych państw nie myślało nawet o poszerzeniu polskiej autonomii, nie mówiąc już w ogóle o powstaniu niepodległego państwa polskiego.

Już na początku wojny, w sierpniu 1914 roku obie strony wydały odezwy do narodu polskiego

➤ **9.08.1914 – Apel wydała naczelną komenda wojsk austriackich.** W Apelu dowództwo państw centralnych zwracało się do Polaków zaboru rosyjskiego głosząc same frazesy. W odezwie stwierdzano, że wojska państw centralnych niosą wolność i niepodległość i wzywano do przyłączenia się do „państw sprzymierzonych” – centralnych, by „wypędzić azjatyckie hordy” – wojska rosyjskie. W odezwie nie wspomniano jak ma wyglądać ta „wolność i niepodległość”. Wiadomo było, że część polityków niemieckich była przeciwna utworzeniu państwa polskiego nawet na terenach zaboru rosyjskiego. Jak mgliste to obietnice można było się przekonać gdy wojska państw centralnych zajęły w 1914 roku część zaboru rosyjskiego stosując represje i terror wobec mieszkającej tam ludności.

➤ **14.08.1914 – Wielki książę Mikołaj Mikołajewicz wydał Odezwę do narodu polskiego.** W odezwie głoszono: „*Niechaj się zatrą granice rozrywające na części naród polski! Niech naród polski połączy się w jedno ciało pod berłem cesarza rosyjskiego! Pod berłem tym odrodzi się Polska swobodna w swej wierze, języku i samorządzie*”. Postulowano więc w niej połączenie wszystkich ziem polskich odebranych Niemcom i Austro – Węgrom, zapowiadano nadanie nieokreślonych swobód obywatelskich w zakresie języka i samorządu, nie wspomniano jednak nawet jednym słowem o autonomii. Wzywano do wspólnej walki przeciwko „Germanom”

Żadnej z nich nie podpisał monarcha czy rząd. Obydwie zostały wydane przez dowództwa wojenne. W żadnej nie dawano konkretnych obietnic – były one mgliste. Nie określano terminu ich spełnienia. Celem obydwu było pozyskanie polskiego rekruta do armii i zdobycie przychylności ludności.

Pozostałe państwa Ententy, głównie Anglia i Francja, uważały wówczas że sprawa polska należy do wewnętrznych spraw Rosji.

2. Zmiana stosunku mocarstw do sprawy polskiej podczas I wojny światowej

Duży wpływ na sprawę polską miała zmiana sytuacji na froncie wschodnim. W 1915 roku wojska centralne zajęły Królestwo Polskie. Wojska rosyjskie wycofując się przeprowadziły ewakuację. Setki tysięcy Polaków wywieziono w głąb Rosji. Królestwo Polskie zostało podzielone na dwie strefy okupacyjne: niemiecką ze stolicą w Warszawie i austriacką ze stolicą w Lublinie.

Państwa centralne zabiegały o pozyskanie polskiej opinii publicznej zgadzając się na działanie licznych polskich organizacji czy stowarzyszeń np. Rady Głównej Opiekuńczej, Uniwersytetu i Politechniki Warszawskiej. Nie składano jednak żadnych deklaracji politycznych. W 1915 roku państwa centralne były przekonane, że wojna zakończy się szybko bez pomocy Polaków dlatego nie składano już żadnych obietnic i nie decydowano się na żadne ustępstwa w kwestii polskiej.

Sytuacja polityczna uległa zmianie na jesieni 1916 r. gdy okazało się, że nie uda się szybko zakończyć działań wojennych. Wojna przekształciła się w wojnę pozycyjną, długotrwałą i bardzo krwawą. Państwa centralne zaczęły odczuwać brak rekruta do armii jak i brak surowców potrzebnych do prowadzenia wojny (państwa Ententy mogły czerpać z kolonii). Władzę w Niemczech przejęły koła wojskowe, które zdawały sobie sprawę z sytuacji i znalazły sposób na

rozwiązanie braku uzupełnień. Na ziemiach Królestwa Polskiego znajdowało się wielu mężczyzn zdolnych do służby wojskowej, których nie można było wezwać pod broń gdyż byli obywatelami Rosji. Wobec braku konkretnych działań na rzecz sprawy polskiej Polacy nie chcieli wstępować do armii państw centralnych jako ochotnicy. W tych okolicznościach ogłoszono Akt 5 listopada 1916 r.

- Najpierw 4.11.1916 cesarz Franciszek Józef zapowiedział nadanie odrębności Galicji w ramach monarchii austro – węgierskiej. Dzień później 5.11.1916 roku ogłoszono **Akt 5 Listopada 1916 r.** Cesarze Niemiec i Austro – Węgier proklamowali w nim powstanie Królestwa Polskiego z ziem zaboru rosyjskiego. Nie określono jego granic, miały zostać sprecyzowane w terminie późniejszym. Państwo polskie miało być monarchią konstytucyjną, w której władza monarsza była by dziedziczna. Akt nie precyzował terminu i organizacji władz polskich. Powoływał jednak Polskie Siły Zbrojne, które miały współdziałać z armią niemiecką. Już trzy dni później wydano odezwę, w której wzywano Polaków do wstępowania do polskiej armii. Mimo prawdziwych intencji znaczenie Aktu było olbrzymie. Po raz pierwszy państwa zaborcze zapowiedziały powstanie państwa polskiego. Nawet jeżeli miał to być twór enigmatyczny i mglisty sprawa odzyskania niepodległości przez Polskę nabrała innego wymiaru. Została umiędzynarodowiona, przestała być wewnętrzną sprawą państw zaborczych i to w wyniku działalności tych państw. Dlatego tak bardzo było to nie na rękę Rosji. Jeszcze tego samego dnia rosyjski rząd zaproteutował przeciwko aktowi 5 listopada. Proklamowanie Królestwa Polskiego uznał za naruszenie prawa międzynarodowego.
- Reakcja państw zachodnich na Akt 5 listopada była prawie natychmiastowa. **7.12.1916 Włoska Izba Posłów** przyjęła wniosek o konieczności restytucji niepodległego państwa polskiego.
- Akt 5 listopada zmusił Rosję do zmiany nastawienia do sprawy polskiej. **25.12.1916 r. car Mikołaj II** w noworocznym **rozkazie do armii i floty** zapowiedział, że jednym z celów wojennych Rosji jest „*stworzenie Polski wolnej, złożonej z wszystkich trzech części, dotąd rozdzielonych*”. Przyszła Polska miała mieć własną administrację, rząd i armię.
- W styczniu 1917 r. premierzy rządów Francji i W. Brytanii ogłosili deklarację, w której poparli działania cara w sprawie polskiej.
- **22.01.1917 r. prezydent USA Woodrow Wilson ogłosił deklarację**, w której stwierdził, „iż powinna istnieć zjednoczona, niezależna i samoistna Polska”. Po raz pierwszy zadeklarowano, że Polska powstanie ze zjednoczenia wszystkich ziem polskich i że będzie niepodległa. Monarchowie państw zaborczych w swoich deklaracjach tego nie gwarantowali. Gdy w kwietniu 1917 r. Stany Zjednoczone przyłączyły się do wojny po stronie Ententy deklaracja ta uzszyła olbrzymie znaczenie.

3. Zmiana stosunku Rosji do sprawy polskiej po rewolucji lutowej 1917 r.

16 marca 1917 r. wskutek wydarzeń w Rosji car Mikołaj II abdykował. Władzę w Rosji przejął Rząd Tymczasowy i Piotrogradzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich. Rozpoczął się w Rosji okres dwuwładzy. Zmiana sytuacji politycznej w Rosji miała także olbrzymi wpływ na stosunek tego państwa do sprawy polskiej.

- Już **27.03.1917 Piotrogradzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich** wydała **orędzie do narodu polskiego**, w którym stwierdzano prawo Polaków do „*samookreślenia politycznego*” czyli prawo do niepodległości.
- **29.03.1917 r.** rosyjski **Rząd Tymczasowy opowiedział się za utworzeniem niepodległej Polski w jej etnicznych granicach** – w skład państwa polskiego miały wejść wszystkie ziemie zamieszkałe przez ludność polską. Jednakże państwo to miał łączyć z Rosją sojusz militarny. Granice miały zostać określone dopiero po zakończeniu wojny.
W ten sposób trzecie państwo zaborcze uznało prawo narodu polskiego do niepodległości. Należy pamiętać, że Rosja miała prawo do największej części ziem polskich, przeciwko niej skierowana była większość polskich powstań narodowych. Była również sojusznikiem Francji i Anglii. Ponieważ Rosja sama stwierdzała celowość powstania państwa polskiego pozostałe kraje Ententy mogły swobodnie się wypowiadać na ten temat.
- 4.06.1917 r. prezydent Francji Raymond Poincare ogłosił dekret o utworzeniu armii polskiej we Francji. Tworzono ją głównie z jeńców polskich z armii państw centralnych oraz z ochotników

pochodzących spośród polskiej polonii. Nazwano ją „błękitną armią. Na jej czele stanął gen. Józef Haller.

- W USA powstała koncepcja utworzenia polskiego Rządu Tymczasowego. Latem 1917 r. utworzenie niepodległego państwa polskiego wydawało się już przesądzone.
- **15.08.1917 r. w Szwajcarii powstał Komitet Narodowy Polski (KNP)**, na czele którego stanął Roman Dmowski, czołowy ideolog narodowej demokracji. Siedzibą KNP stał się Paryż. We wrześniu 1917 r. państwa Ententy uznały KNP za przedstawicielstwo narodu polskiego i prawowitą władzę polityczną Polski. KNP przejął opiekę nad Armią Błękitną we Francji i rozpoczął działalność polityczną na rzecz odzyskania niepodległości przez państwo polskie. Duże znaczenie dla działalności KNP miało członkostwo wielkiego męża stanu i wielkiego kompozytora polskiego Ignacego Jana Paderewskiego, który był szanowany i poważany przez rządy wszystkich państw zachodnich. Działalność KNP miała duży wpływ na stosunek państw Ententy do sprawy polskiej – politycy polscy organizowali konferencje, składali memoriały, wywierali wpływ na prasę. Walka u boku państw koalicji również miała duży wpływ na stosunek Francji, W. Brytanii i USA do koncepcji odzyskania niepodległości przez Polskę.

4. Rewolucja październikowa i jej skutki dla sprawy polskiej.

7.11.1917 r. bolszewicy doprowadzili do zamachu stanu, obalili Rząd Tymczasowy i przejęli władzę w Rosji. Włodzimierz Ilicz Lenin obiecywał Rosjanom, że Rosja wystąpi z Ententy i zakończy swój udział w I wojnie światowej. Mogło to wpłynąć na wynik działań wojennych. Jednocześnie rewolucja bolszewicka mogła mieć swoją kontynuację w pozostałych krajach europejskich (idea permanentnej rewolucji). Rewolucja bolszewicka była bezprecedensowym wydarzeniem. Miała olbrzymi wpływ na sprawę polską.

- **15.11.1917 r.** Rada Komisarzy Ludowych uchwaliła „**Deklaracji Praw Narodów Rosji**”, w którym określono prawo narodów Rosji do swobodnego samookreślenia, aż do oderwania się i utworzenia samodzielnego państwa. W ten sposób nowe władze zgadzały się oficjalnie na powstanie państw narodowych na terenie byłego imperium radzieckiego. Była to jednak tylko teoria gdyż prawdziwym celem bolszewików była rewolucja światowa, na skutek której państwa narodowe przestały by istnieć
- **9.02.1918 r. Państwa centralne podpisały traktat w Brześciu Litewskim**, w którym oddały Chełmszczyznę i Wołyń Narodowej Radzie Ukraińskiej. Celem tego układu było osłabienie rewolucyjnej Rosji. Godziło to jednak w interes polski, gdyż ziemie te przed rozbiorami wchodziły w skład Rzeczypospolitej. Podpisując ten układ władze państw centralnych w ogóle nie zasięgnęły opinii polityków polskich, nie liczyły się z ich opinią. Kwestia polska została uznana za wewnętrzną sprawę Niemiec. Rada Regencyjna uznała ten układ za kolejny rozbiór Polski

5. Stosunek mocarstw do sprawy polskiej w 1918 roku.

- **8.01.1918 w orędziu noworocznym prezydent USA** ogłosił Program Pokoju Światowego. W **13 punkcie Wislon** zadeklarował utworzenie niepodległego państwa polskiego z dostępem do morza, z obszarów zamieszkałych przez ludność Polską
- Jednym z podstawowych haseł bolszewików było zawarcie pokoju z państwami centralnymi i wycofanie Rosji z wojny. **3 marca 1918 r. Rosja zawarła w Brześciu Litewskim separatystyczny pokój z Niemcami**. Pokój ten był porażką Rosji i świadczył o jej słabości. Państwami zwycięskimi były państwa centralne, którym oddano olbrzymie terytoria od Bałtyku do Morza Czarnego. Ziemie polskie znalazły się więc pod panowaniem państw centralnych. Jednocześnie państwa centralne mogły przerzucić swoich żołnierzy na front zachodni.
- 3.06.1918 – Anglia, Francja i Włochy ogłaszają deklarację w sprawie przywrócenia niepodległości Polski
- **29.08.1918 r.** Rada Komisarzy Ludowych RFSRR wydała **dekret o anulowaniu traktatów rozbiorowych**
- Ferment rewolucyjny miał różny wpływ na sytuację polityczną w Europie. Żołnierze armii niemieckiej i austro-węgierskiej przerzuceni na Zachód często byli „zarażeni” przekonaniem rewolucyjnymi, chcieli wracać do domu, a nie ginąć na froncie. Wojska te znacznie osłabiły

morale armii walczących na Zachodzie. Jednym słowem rewolucja październikowa wpłynęła bezpośrednio na sytuację państw centralnych – spowodowała proces rozkładu armii, a tym samym zapoczątkowała upadek militarny tych państw. We wrześniu 1918 r. naczelne dowództwo niemieckie stwierdziło, że armia ta nie nadaje się do walki i zaproponowała rozpoczęcie rokowań pokojowych.

- **13.11.1918 r. Rosja anuluje traktaty brzeskie z Niemcami** i rozpoczyna ofensywę na Zachód. Jej celem jest wspomoczenie rewolucjonistów niemieckich i rozszerzenie rewolucji na całą Europę. Na drodze stoi tylko odradzające się państwo polskie. Pochód Armii Czerwonej na Zachód był zaprzeczeniem głoszonych wcześniej przez rząd bolszewicki haseł.

Opracowano w znacznej mierze na podstawie książki Antoniego Czubińskiego, *Najnowsze dzieje Polski 1914 – 1983*.